

Umberto Eco könyvtára

Az olasz származású Umberto Eco (1932-2016) a szemiotika professzora volt, aki az általános jelelméletet kifejezetten az emberi nyelv értelmezésével kapcsolta össze. Már életében is számos elismerést kapott tudományos és ismeretterjesztő munkásságáért. Elismertségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* című munkája több magyarországi felsőoktatási intézményben is az ajánlott olvasmányok közé tartozik, a diplomamunka megírása előtt. A népszerűséget *A rózsza neve* című kalandregény hozta meg számára, amely több kiadást is megért Magyarországon, valamint legalább húsz nyelvre fordították le.

Életében többször is adott interjút, egy alkalommal a kíváncsi újságírókat beengedte egyik lakásába, ennek eredményeképpen került fel a világhálóra is a könyvtáráról egy rövidfilm, amely azóta önálló életre kelt a riporttól függetlenül. Eco – saját bevallása szerint – két rezidenciáján mintegy ötvenezer kötetes könyvtárral rendelkezett. Egyik magyarul is megjelent könyvének fűlszövege szerint a professzor „notórius bibliofil” volt. Ebbéli hitvallását leghíresebb regényében ki is fejezte, egyik szereplőjének szájába adta e rövid mondatot: „*A könyvekért élünk*”. A professzor maga is gazdagította az emberiség egyetemes könyvtárát tudományos tevékenysége révén.

Eco karrierje az 1970-es évek végén, és az 1980-as évek elején kezdődött. 1979-ben jelent meg első híres kötete *A theory of semiotics* címmel, vagyis *A szemiotika elmélete*. Ezt követte négy évvel később a *The sign of three: Dupin, Holmes, Peirce (A jelek három fajtája...)*. Munkásságához és kutatásaihoz azonban legközelebb talán a *Semiotics and the philosophy of language (A szemiotika és a nyelv filozófiája)* áll. Könyvszeretete mellett szintén *A rózsza neve* című regényben, a harmadik tudományos kötetében foglaltakról fejezte ki legtalálékosabban hitvallását, amely szerint nem azt kell kérdezni, mint mond egy könyv, hanem azt, hogy mit jelent.

Eco a kommunikációnak a Jakobson (1972) által meghatározott referenciális funkcióját kérdőjelezte meg tulajdonképpen. Szerinte nem létezik egyértelmű jelentésátadás – ahogy többen az ő korában gondolták –, hanem a jelentéskialakítás folyamata a meghatározó tényező a kommunikációban. (Griffin, 2003) Ez a megközelítés már csak azért is helytálló, főként a művészi szövegekkel kapcsolatban, mert a befogadást esztétikai értelemben kezeli, és szubjektumfüggő modellbe helyezi (Carroll, 1999). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy egy adott szövegnek végtelen számú interpretációja létezik, csupán azt, hogy „*a művészek gazdagítják a környezetre irányuló észlelési képességünket*”. Vagyis egy

szöveg értelmezése során többféle nézőpont juthat szerephez az olvasó egyéniségétől és előzetes ismereteitől függően, amelyre a szöveg is felhívja a figyelmet (Eco, 2002).

Bármely szöveg befogadásának tehát három szereplője lehet: az író, maga a szöveg, valamint az olvasó. A szerző saját szándéka szerint alakítja a textust, és vele a paraszöveget, azoknak az üzeneteknek a sorát, amelyek kísérik a szöveget, és segítenek azt megmagyarázni, megérteni (Eco, 1999). Ez meghatározza azt is, hogy milyen mértékben részletes az alkalmazott leírás, ergo ki lehet-e találni például, ki a gyilkos? Az olvasó miközben értelmezi a szöveget, a művész által meg nem ragadott lényegtelen, vagyis a le nem írt részeket (hiányosságokat) feltételezéseként éli meg, és önmaga is létrehoz egy ok-okozati összefüggéseken alapuló fikciót (Eco, 2004). A szövegben bemutatott és a megragadott lényeges jelenetek és epizódok fontosságát ebben az esetben, sokszor csak a mű végén lehet teljesen megérteni. A valóság ábrázolásának részletessége viszont nem mindig ad lehetőséget arra, hogy az olvasó átadja magát a fikciónak, amelyet a valóság vesz körül. Jó példa erre Orson Welles *Világok harca* című, 1938 októberében sugárzott rádiójátéka a földönkívüliek inváziójáról (Eco, 1992). A botrányos médiatörténeti sikerhez természetesen nagymértékben hozzájárult a jól alkalmazott narráció. A jelen időben játszódó események, továbbá a műsorban életre keltett „terek” egyértelműen azt a benyomást keltették, hogy a cselekmény valós, és teljesen hihető valóságként mutatták be a marslakók támadását. A kontextus – amelybe a fiktív történet volt beágyazva – ebben a situációban teljes mértékben megfelelt az értelmezés körülményeinek.

Könyv formátumban mindez természetesen kevésbé hatásos, hiszen a történet menetének ideje, az olvasás ideje, valamint a szövegben leírt események hossza eltérő lehet.

Eco még az internet mindennapi elterjedése előtt alkalmazta az intertextualitást, általában a célzás jellegű utalások formájában (Eco, 1997). Miközben tehát olvassuk a szöveget, korábbi művek juthatnak eszünkbe, vagy jöhetnek létre gondolati-logikai kapcsolatok az aktuális tartalomhoz illeszkedve. Ezeknek a rejtett – olykor szimbolikus – utalásoknak a megfejtése minden esetben mélyebb, értelmező olvasást igényel (Eco, 1993). Ezt Eco szerint a mintaolvasók teszik, akik felfedezik, hogy mit akar tőlük a szerző, és „*akinek az együttműködésére a szöveg nem csupán eleve számút, de igyekszik azt meg is teremteni*” (Eco, 2013). A „*szöveg feltárja összefüggéseinek potenciális sokrétűségét*”; és ez odáig is vezethet, hogy az olvasó felfedez olyan olvasatokat vagy pragmatikailag értelmezhető jelenségeket, amelyek ábrázolása nem is állt az író szándékában. Ekkor már a mű önálló életre kel, és az érzelmi hatásokon túl olyan reakciókat is kivált, amelyek elősegítik az egyszerű használaton túl a szöveg élvezetét, felfedezését (Eco, 2006).

Jelen sorok szerzőjének egy alkalommal volt szerencséje hallgatni Eco egy előadását. Természetesen a professzornak megvolt a megfelelő felkészültsége ahhoz, hogy könnyed és mégis informatív stílusban tudjon beszélni, mégis, előadásmódja kötetlennek tűnt és közvetlennek. Beszéde számos meglepő következtetést és érdekességet tartalmazott, valamint rengeteg utalást – más tudományos tézisekre, kutatókra és könyvekre egyaránt. Nem meglepő, hogy egyik magyarul is megjelent könyvéhez írt saját előszava szerint „*a könyvek mindig más könyvekről beszélnek*”. Ezt komolyan is gondolhatta, hiszen az előadása során sokat mesélt, de nem csapongott, hanem a tárgyhoz vagy annak kiegészítéseként rengeteg mondanivalót fűzött hozzá. Feltehetően ez utóbbi tulajdonsága indította arra, hogy egy kalandregény formájában is kifejezze kutatásainak esszenciáját. *A rózsza neve* - többek között – azért is kiemelkedő alkotás, mert megjelennek benne egy adott történel-

mi keretbe ágyazva a kor vallási kérdései, és az ezzel kapcsolatos filozófiai témák. Ha csak kalandregényként élvezi az olvasó, nem is szükséges a megértéshez feltétlenül előzetes háttértudás. A regény kiválóan ötvözi a középkori misztika és a tudományos gondolkodás kapcsolatát és ellentéteit. Olvasata szerint lehet teozófiai vagy több tudományterületet ötvöző korrajz. Bár néhol nevezik akadémiai bestsellernek is, bűnügyi vagy kalandregény egyaránt lehet. Az olvasók nagy többsége ez utóbbi jelzője miatt szereti talán, bár Eco nem lett volna a szemiotika professzora, ha nem egyesíti a különböző diszciplínákon átívelő tartalmakat és azokat megjelenítő nyelvi rétegeket egy narratívában. Főszereplője, Vilmos mester maga Eco, mint felfedező tudós és detektív egy személyben.

A mű szerkezete is páratlanul épül fel, szerkesztése és a téma-réma előrehaladása teszi a könyvet – más tulajdonságai mellett – izgalmassá, olvasmányossá. Ez sem véletlen, mert Eco munkássága kiterjedt az esztétikára és az irodalomelméletre egyaránt. A *Nyitott mű* vagy *Az értelmezés határai* című alkotásait elolvasva érez rá az ember igazán, hogy hányféleképpen és milyen szemszögből lehet szemlélni a világirodalom alkotásait.

Umberto Eco kétségtelenül fel tudta kelteni a figyelmet műveivel a könyvek és az olvasás iránt. Rengeteg embert szórakoztat és nevel, mert könyvei mindenkinek szólnak, mindenki megtalálja benne a saját értelmezési lehetőségét, így örömet leli benne az is, aki nem feltétlenül literátus ember. Eco az élményszerűséget és a szórakozást is garantálja.

A római Terentianus Maurus szavaival élve, „*Pro captus lectoris habent sua fata libelli*”. Vagyis: a könyvek sorsa attól függ, mennyire tudja őket befogadni az olvasó.

JEGYZETEK

- Carroll, N. (1999): *Philosophy of Art. A Contemporary Introduction*. Routledge, London.
- Eco, U. (2002): *Hat séta a fikció erdejében*. Európa Kiadó, Budapest.
- Eco, U. (2013): *Az értelmezés határai*. Európa Kiadó, Budapest.
- Eco, U. (2006): *Nyitott mű*. Európa Kiadó, Budapest.
- Eco, U. (2004): *Mouse or Rat?* Phoenix, London.
- Eco, U. (1997): *The Search for the Perfect Language*. Blackwell, Oxford.
- Eco, U. (1999): *Serendipities: Language and Lunacy*. First Harvest.
- Eco, U. (1993): *Misreadings*. Harcourt.
- Eco, U. (1992): *Interpretation and Overinterpretation*. University of Cambridge, Cambridge.
- Griffin, E. (2003): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat, Budapest.
- Jakobson, R. (1972): *Hang-jel-vers*. Gondolat, Budapest.

Dóra László
